

MISSALE GOES DIGI!

Yli 500 vuotta vanhan pergamentin tarina ja tie Jyväskylän kautta bittiavaruuteen.

Ensimmäinen Suomea varten painettu kirja

urun hiippakuntaa varten toimitettu ja vuonna 1488 painettu messukirja Missale Aboense on kirjahistoriallinen muistomerkki. Se on paitsi ensimmäinen Suomea varten painettu kirja ja maamme ainoa inkunaabeli (ennen vuotta 1501 painettu kirja) myös ehkäpä korkeatasoisin kirjapainotuote, joka meitä varten on koskaan tehty.

Pergamentille painettu laitos kyseisestä messukirjasta on Jyväskylän yliopiston Avoimen tiedon keskuksen kirjaston suurin aarre. Jyväskylän kappale on koottu voutien tilikirjoissa meidän päiviimme säilyneistä irtolehdistä, ja se on hieman vaillinainen kuten kaikki muutkin säilyneet kappaleet.

A close-up photograph of a manuscript page from the Missale Aboense. The page features a large, ornate initial letter 'Q' in gold and red, followed by Latin text in a Gothic script. The text is written in black ink on parchment. The background of the image is a blurred view of the manuscript page.

Missale Aboense

The first book printed for Finland

Missale Aboense' is a bibliographical monument. It was delivered for the Diocese of Turku and printed in 1488 in Germany. It is not only the first book printed for Finland and the only incunable (a book printed before 1501) in our country, but also perhaps the highest quality printing product that has ever been made for Finland.

The edition of the missal printed on parchment is the greatest treasure of the library of the Open Science Centre, University of Jyväskylä. The Jyväskylä copy is compiled from loose leaves that have survived to this day in the bailiffs' account books. It is a bit uncomplete like all the other surviving copies.

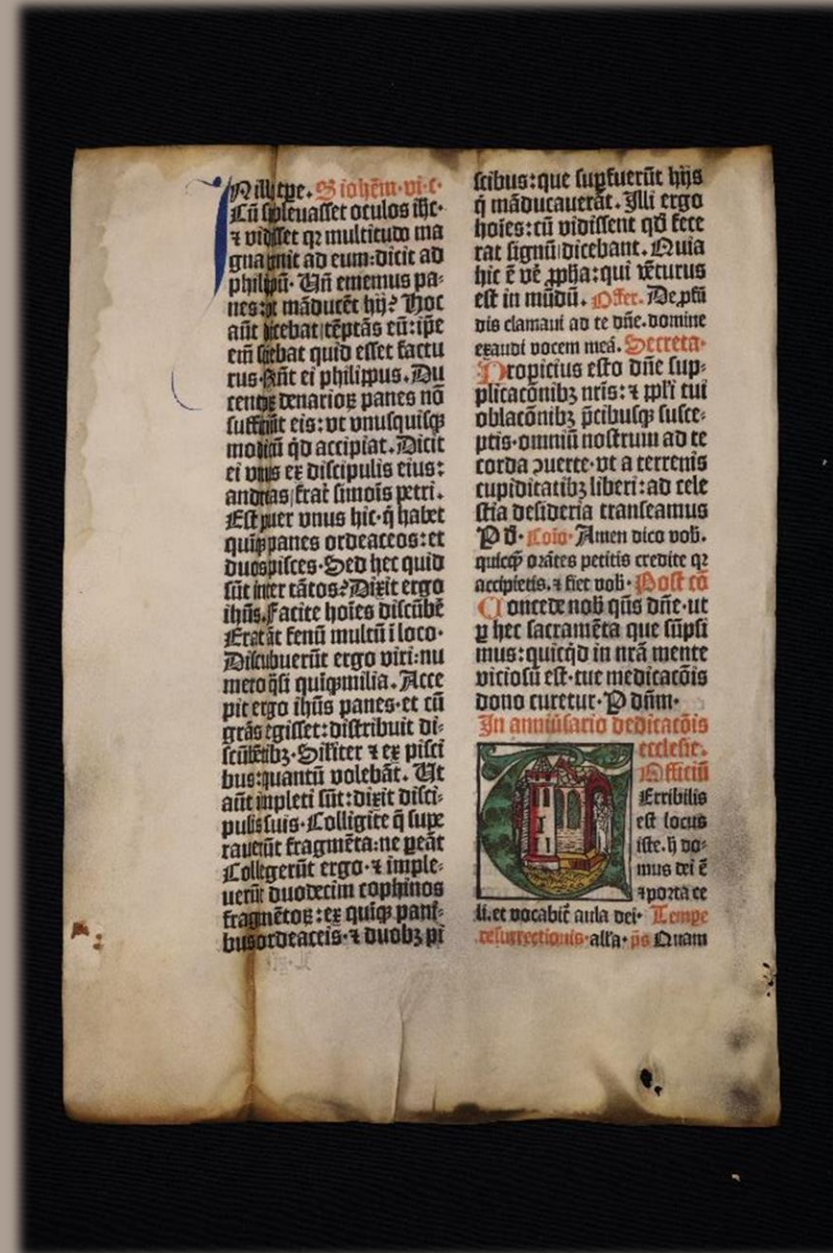
A close-up photograph of a manuscript page from the Missale Aboense. The page features a large, ornate initial letter 'M' in gold and red, followed by Latin text in a black Gothic script. The text is printed on parchment and includes the words 'icut oculi seruoꝝ i ma', 'nibz dñozū suorū ita', and 'oculi nrī ad dñm deū'.

Missale Aboense

Missale Aboense on säilynyt alkuperäisessä sidoksessaan, vaikkakin vaillinaisena, vain yksi kappale. Tämä alun perin Halikon seurakunnalle kuulunut pergamentti-Missale on nyt Kööpenhaminan kuninkaallisen kirjaston omistuksessa.

Lisäksi Jyväskylän Missalen kaltaisia pergamentille painettuja irtolehtiversioita on säilynyt kaksi kappaletta, yksi löytyy Helsingistä Kansalliskirjaston kokoelmista ja toinen Tukholman kuninkaallisesta kirjastosta. Lisäksi Helsingissä on irrallisia pergamenttilehtiä, jotka ovat peräisin kuudesta eri kappaleesta.

Kyseessä on siis todellinen harvinaisuus!

aploꝝ. Ad ephelios. q. cap

H fratres. Jam
nō estis hospi
tes ⁊ aduene:
sed estis ciues
scōꝝ ⁊ domestici dei. Sumedi

Deus qui iustificat. Quis
est qui condēnet? Xpūs ihs
q̄ mortuus est. immo qui ⁊
resurrexit. qui est ad dexte
ram dei: qui etiam interpel
lat p̄ nob̄. Quis nos sepa

Painetun messukirjan tulo Suomeen

rvokkaan messukirjan tilaaminen ja painattaminen Turun hiippakuntaa varten 1400-luvun loppupuolella oli monivaiheinen prosessi. Alkusysäyksen sen tilaamiseen antoi silloisen Turun piispan Conradus Bitzin (k. 1489) mukaan messukirjojen puute ja siitä aiheutunut jumalanpalveluselämän sekavuus ja maallistuminen. Painetun messukirjan avulla voitiin jumalanpalveluselämä yhtenäistää ja selkeyttää koko hiippakunnassa.

Turun hiippakuntaa varten toimitettavan laitoksen valmistelutyöhön kului vuosia ennen kuin teoksen painaminen voitiin aloittaa. Missale Aboensen tekstit valittiin huolellisesti vertailemalla satoja hiippakunnassa käytössä olevia käsin kirjoitettuja messukirjoja. Painotyön suoritti Lyypekissä vuonna 1488 saksalainen kirjanpainaja Bartholomeus Ghotan (k. noin 1495).

nrē mortalitatis appuīt in
noua nos immortalitatis
sue luce repauit. Et ideo.
Lum angelis. *Intra acti.*
Communicātes ⁊ diē
sacratissimū celebrā
tes quo vnigenitus tuus
in tua tecum gloria coeter
nus in veritate carnis nrē
visibilit̄ corpalis apparuit
Sed et memoriā veneran
tes in primis gloriose ⁊c.
*In capite ieiunij et dein
ceps vsq; ad dñicā in passi
one exclusiue et in p̄festis
prefacio*

Aterne de⁹ Qui cor

dñm nr̄m Per quē mare
*In dominica de passione
et de ramis In cena dñi ⁊
utroq; festo sc̄tē crucis p̄fa*

Aterne deus. Qui sa

lutē humani generis in li

gno crucis constituisti vt

unde mors oriebat̄ Inde

vita resurgeret. Et qui per

lignū vincebat per lignum

Mitä messukirja pitää sisällään

- Missale Aboense on suurikokoinen, yli 500-sivuinen alttarilla pidettäväksi tarkoitettu täys-missale (missale plenum), joka sisältää kaikki messussa tarvittavat osat.
- Messukirjasta löytyvät jumalanpalveluksen ja ehtoollisen ympärille liittyvät tekstit kirkollisen kalenterin säätämässä järjestyksessä.
- Messukirjaan kuuluu myös musiikki. Missale Aboense sisältääkin runsaasti punaiselle neliviivastolle käsin merkittyjä sävelmiä.

The contents of the missal

- 'Missale Aboense' is a large-sized, over a 500-page complete missal intended to be kept on the altar (missale plenum). It contains all the parts needed for the mass.
- The texts are related to the service and communion in the order set by the ecclesiastical calendar
- The mass book also includes music. 'Missale Aboense' contains a lot of tunes written by hand on the red stave.

Messukirjan ulkoasu

Missale Aboense, ja etenkin sen pergamentille painettu versio, on ulkoasultaan loisteliaa painotuote. Sen valmistuksessa on painovaiheessa käytetty mustaa ja punaista mustetta, minkä jälkeen tekstiin on lisätty käsin sinisiä ja punaisia alkukirjaimia.

...is op̄s deus. **Post cō.**
...hoc in loco: qui nomini
...o dedicatus est. cūctis pe
...entibz aures tue pietatis
accomodes. **P dñm.**

**Addicio specialis de fe
sto presentatiois br̄e marie
virginis. Ad missā officii**

OAudeamus oēs ī dño
...olem festū celebrantes
in honore marie v̄gis.
de cuius illacōne gaudēt angeli
& collaudāt filiū dei. **ps.** Eructa
uit cor meū verbum bonū. dico
ego opa mea regi. Gl̄a patri.

Gl̄a ī excelsis. **Oratio**
Deus qui priuilegiū
totius gr̄e & diuini amoris
beatissime virgini marie &
matri castissime tradidisti
& ip̄am ī templo p̄ntatā a
nobis digne venerari vo
luisti: cōcede nob̄ famulis

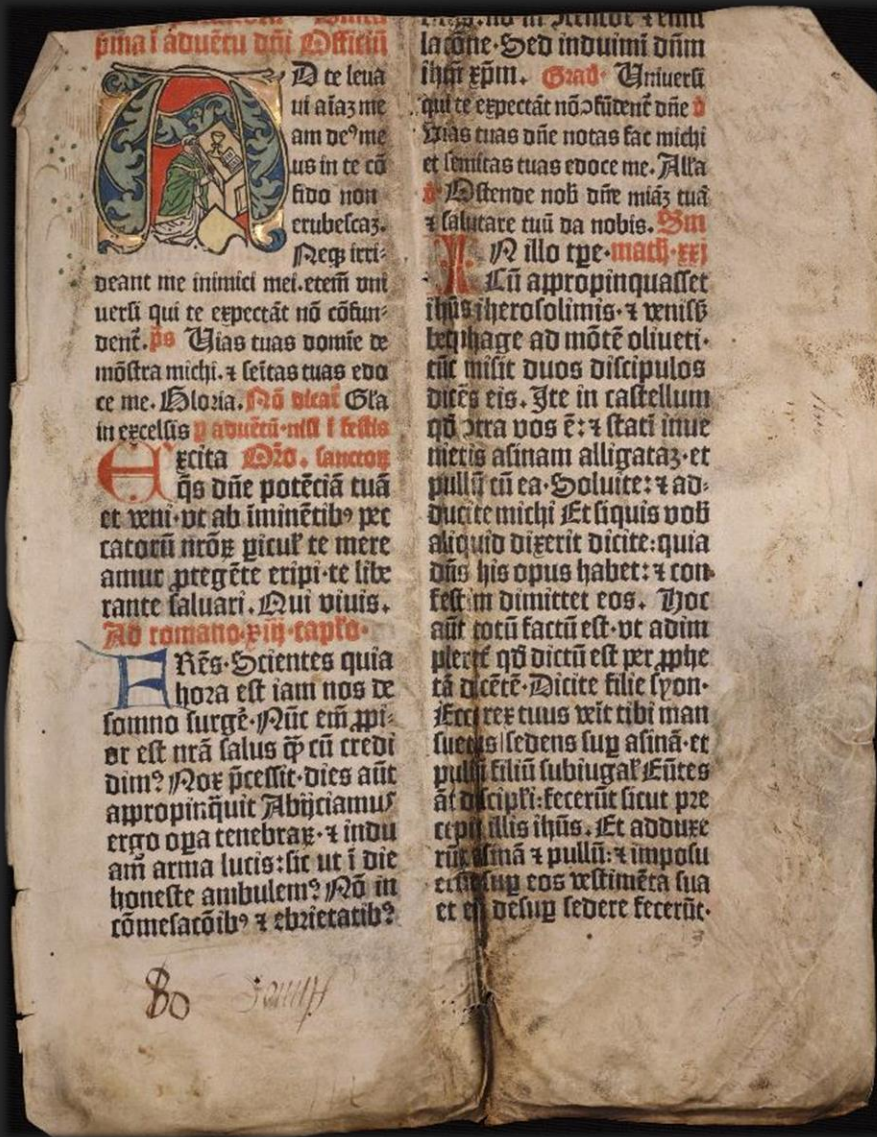
ta es mat̄ saluatoris. **v̄.** Virgo
dei genitric̄. quē totus nō capit
orbis in tua se clausit viscera fa
ctus homo. **Alia. v̄.** Felix v̄go
que nōdū edita. matris aluo re
plet̄ gratia. & in templo dei repo
sita. illustratur sūma pericia.

Euangeliū. Liber genera
cōnis ih̄u xp̄i **R̄ de eius na
tiuitate.** **Credo. Offer.** Aue
maria. gratia plena. dñs tecum
benedicta tu ī mulieribus & be
nedictus fructus ventris tui.

Hec munera qūs Secre.
dñe beate marie sp̄ virḡis
intercessione s̄ctifica: quā
in templo tuo munus tibi
gratissimū offerri parentū
manibz voluisti. **P dñm.**

Oratio. Et te in p̄ntacōne.
Beata viscera marie v̄gi **Colo
nis que portauerūt**

Sacramēta. Oratio

nitiaalit

—

Tekstissä on myös suurempia initiaaleja eli alkukirjaimia, jotka on koristeltu värillisin miniatyyrikuvin. Näiden käsin koristeltujen alkukirjainten kuvituksella pyrittiin visualisoimaan tekstin sisältöä.

Pergamenttilaitosten värityksessä on lisäksi käytetty lehtikultaa. Missale Aboense onkin harvinaisen koristeltu verrattuna muihin samoihin aikoihin painettuihin messukirjoihin.

prima i aduentu dñi Officiū

D te leua
ui aīaz me
am de⁹ me
us in te cō
fido non
erubescas.
Neq; irri:

deant me inimici mei. etem̄ uni
uersi qui te expectāt nō cōfun
dent. **ps** Vias tuas domie de

In anniuſario dedicacōis
ecclesie.

ecclesie.

Officiū

Terribilis

est locus

iste. h̄ do-

mus dei ē

et porta ce

et vocabit̄ aula dei. **Tempe**

E...

Esurrexi :
adhuc tecu
su alla. po
suiisti supe
me manu
tuaz alla.

oēs i
diem festi
celebrātes
in honore
marie ōgi
nis de cui?

...ne gaudēt angelus

Missalen tie Jyväskylään

Missalen säilyminen meidän päiviimme asti on pienoinen ihme, sillä 1500-luvun uskonpuhdistuksen jalkoihin jäänyt maamme keskiajan kirkollinen kirjallisuus hävisi suurelta osin. Tarpeettomaksi käyneet liturgiset tekstit poistettiin käytöstä, ja koska kirjoitus- ja kirjansidontamateriaali oli kallista, kierrätettiin arvonsa menettäneitä pergamenttikappaleita surutta muihin tarkoituksiin.

Missale Aboense's route to Jyväskylä

The survival of the 'Missale Aboense' to this day is a small miracle, since after the 16th century religious reformation, our country's medieval ecclesiastical literature was largely lost. Liturgical texts that became unnecessary were discarded. Since writing and bookbinding material was expensive, pieces of parchment that had lost their value were recycled for other purposes.

Voudintilikirjat

Voudintilikirjoiksi kutsutaan varhaisia keskuhallinnon tilikirjoja vuosilta 1537–1634. Ruotsin hallitsija Kustaa Vaasa (1496–1560) toteutti maassa useita isoja uudistuksia, joista tärkeimpiä olivat valtakunnan keskushallinto sekä uskonpuhdistus. Molemmat Kustaan reformit vaikuttivat keskeisesti myös Missalen myöhempisiin vaiheisiin.

Element Sötungion
fardie Reherstap fox h
Sffra Häxeden 2520

5 8

EEI EUI g ij nōs Johis ante portā la. i
EUIj U A b viij pō
EUIj vii EUIj c viij pō
nū rir ū

Handia

Bailiffs' accounts

Early central administration account books from 1537–1634 are called the bailiffs' accounts. The Swedish ruler Gustav I of Sweden (1496–1560) carried out several major reforms in the country. The most important reforms were the central administration of the kingdom and the religious reformation. Both of Gustav's reforms also had a central effect on the later stages of 'Missale Aboense'.

Element Söringöns
fardie Reherstap fox h
Sffra Häxeden 2520
5 8

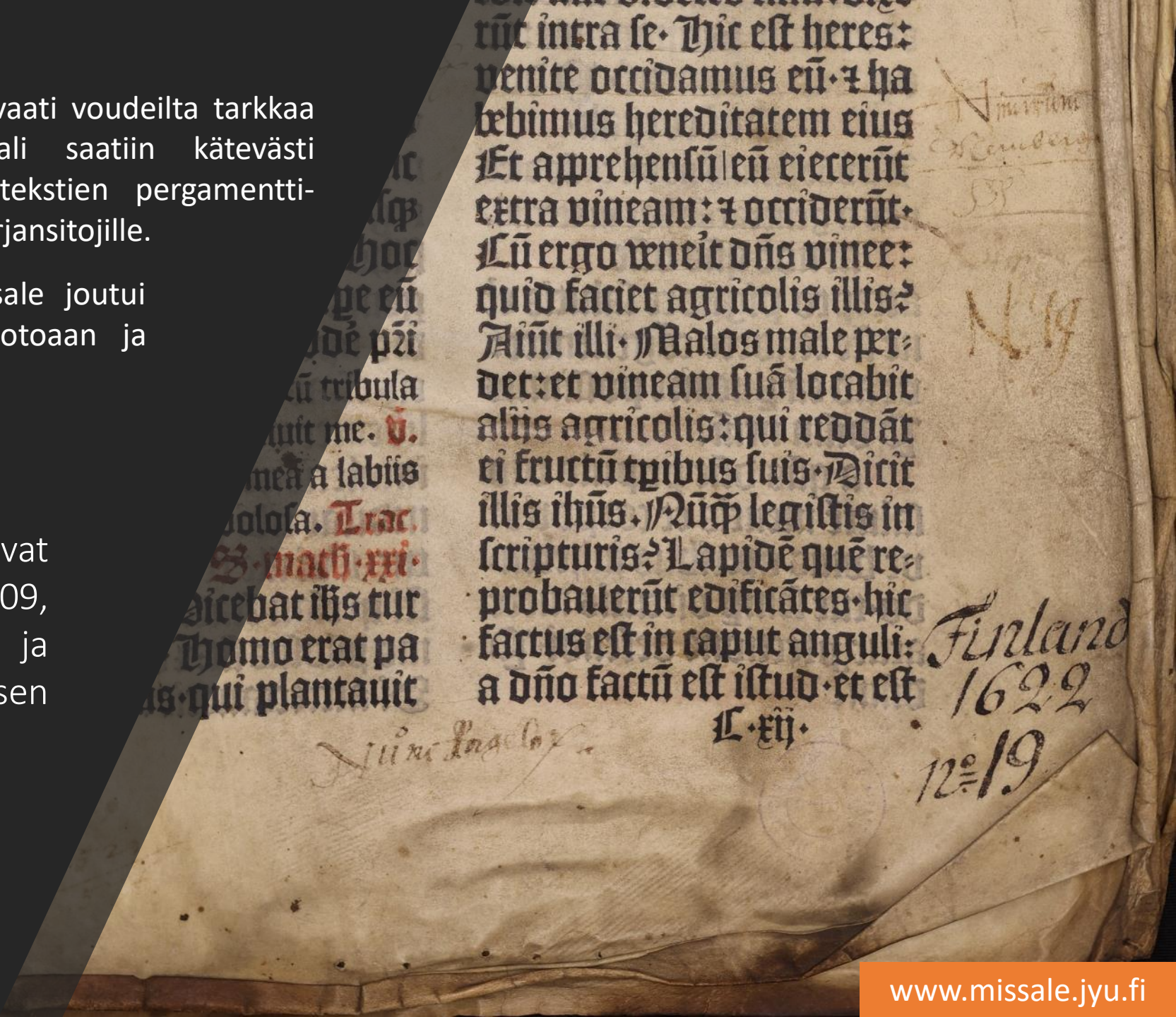
EEI EUI g ij nōs Johis ante portā la. i
EUII u A b viij pō
EUII vi c viij pō
nū rir ū d viij pō

Handia

Kustaa Vaasan uusi verotusjärjestelmä vaati voudeilta tarkkaa kirjanpitoa. Tilikirjoihin kansimateriaali saatiin kätevästi hävitettäväksi tuomituista liturgisten tekstien pergamenttikappaleista, joita köyhtynyt kirkko möi kirjansitojille.

Tässä yhteydessä suomalainenkin Missale joutui kierrätyksen kohteeksi, vaihtoi olomuotoaan ja muutti pariksi vuosisadaksi Tukholmaan.

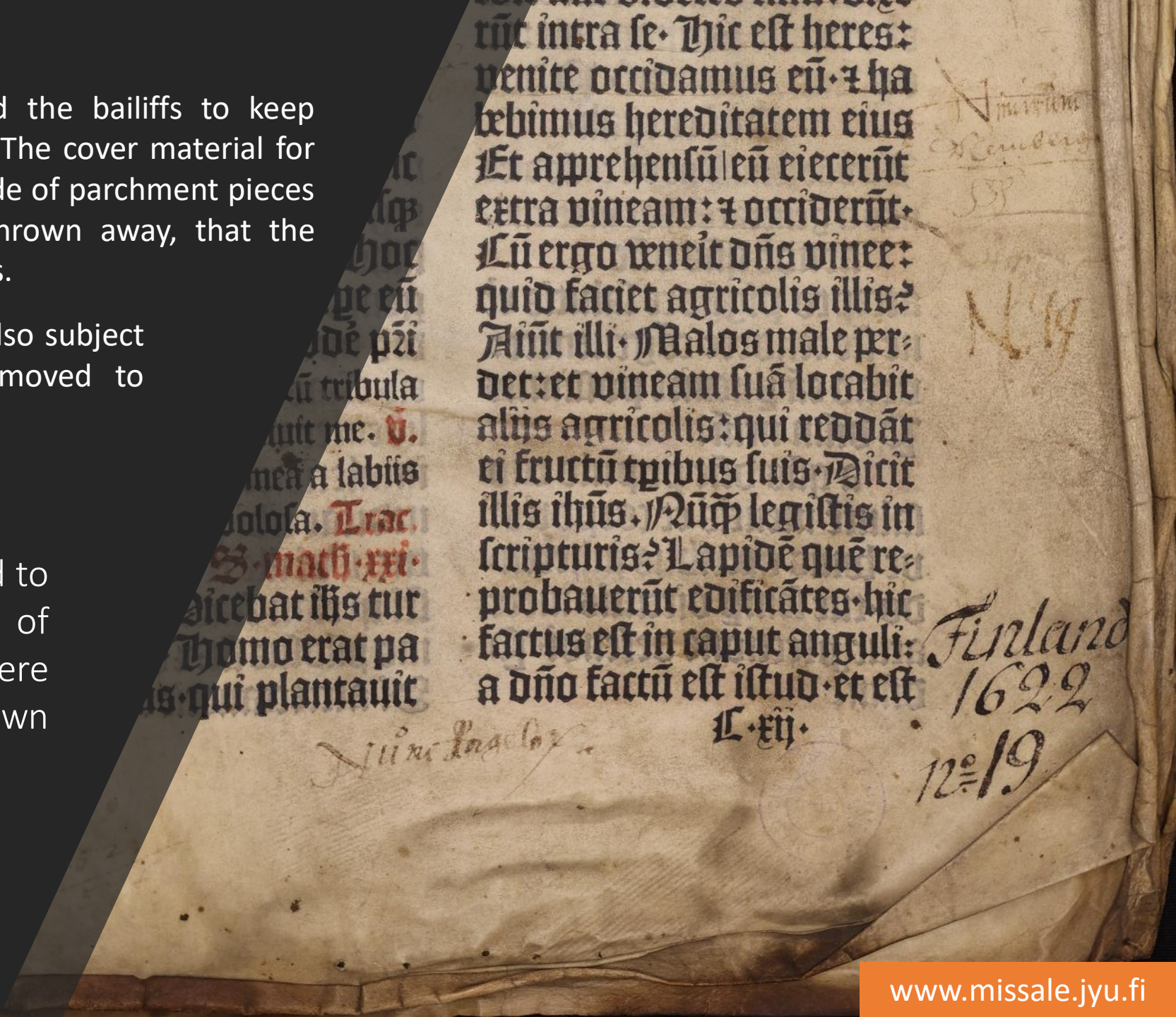
Suomeen voudintilikirjat palasivat Haminan rauhassa vuonna 1809, jolloin ne palautettiin Ruotsin ja Venäjän laatiman rauhansopimuksen perusteella.

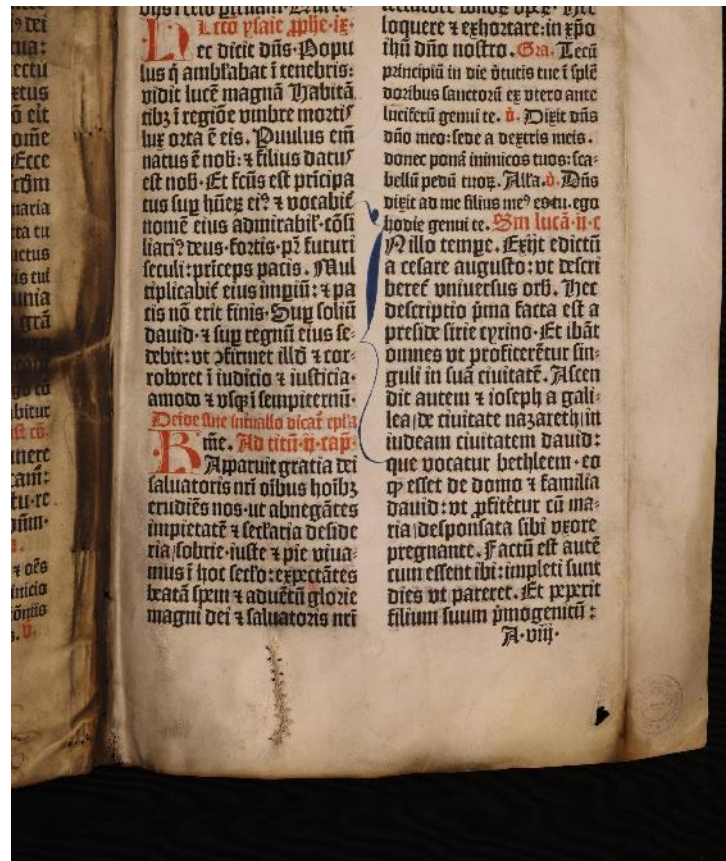
Gustav's new taxation system required the bailiffs to keep accurate records of their tax collection. The cover material for the account books was conveniently made of parchment pieces of liturgical texts condemned to be thrown away, that the impoverished church sold to bookbinders.

In this context, the Finnish missal was also subject to recycling, changed its form and moved to Stockholm for a couple of centuries.

The bailiffs' account books returned to Finland after the peace treaty of Hamina in 1809, as they were returned based on the treaty drawn up by Sweden and Russia

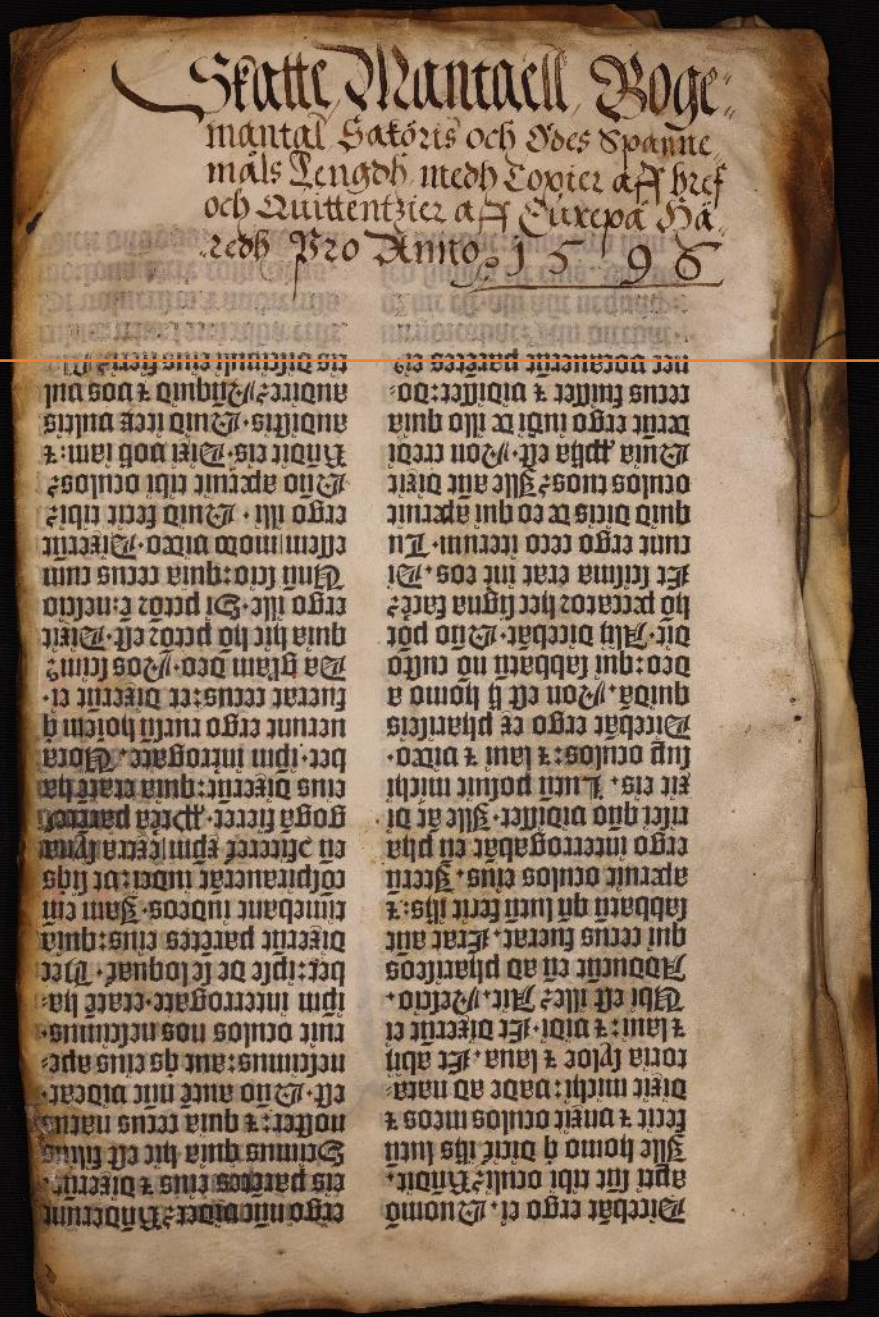
Kesti kuitenkin muutamia vuosikymmeniä ennen kuin tilikirjojen kansilehtiin ja -täytteisiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota. 1840-luvulla pergamenttilehtiä irrotettiin tilikirjojen ympäriltä, ja pergamenteista muodostettiin erillinen kokoelma, joka siirrettiin Helsingin yliopiston kirjastoon.

Näistä irrallisista pergamenttilehdistä on koottu Jyväskylänkin Missale Aboense. Se sisältää useita kauniita ja lähes turmeltumattomina säilyneitä sivuja.

Osa pergamenttilehdistä taas on huonokuntoisempia. Mustuneet ja palaneet reunat kertovat kosketuksesta tulen kanssa, ja aika on jättänyt jälkensä lehdille reikinä, repeäminä ja likakerroksina.

Pergamenttilehtien uusiokäytöstä taas kielivät lukuisat voudinmerkinnät, liitujäljet sekä lehtien taitokset ja leikkaukset.

Voutien merkinnät

Voudintilikirjojen kansilehtinä palvelleissa pergamenttisivuissa on ruotsinkielisiä, käsin kirjoitettuja merkintöjä, joista nähdään millä alueella ja minä aikana verohallinto on ottanut kyseiset pergamenttifoliot uusiokäyttöön.

Lisätilan saamiseksi lehdet käännettiin usein ylösalaisin ja pergamentin alkuperäistä tekstiä saatettiin myös pyyhkiä pois muutaman rivin verran.

Förde Boken eller Mantals

Register aff Mascho och Wemo häradt

pro Anno 1592. 08.

1

5

9

3.

os quero: indica michi ubi
ille respondit. Fratres me
rogavit quid quereret. At
vir errantē in agro: et inter
venit i lictum: invenit
tur. //

eris: aut iudicium me: sua
eius. Nunquid te nocet
in meū. Respondit tres
iustas adorate manipu-
lare: utroque manipulos cir-
ca et manu manu

Satchurs Hedenstap Wich.
Baron Anno 6

1566

in .i. anno a ihu in iudicio
debiti michi de mudo. Tu
sonb: quomodo omni amou
me gaudere. et unde spa
qua habui. prius modis
apud temeritatem: clare
mud in in amorem in
stetish: mulierem suam

plect omnia. Et ipse de
dit in oes celos: ut adim
uare inb: et qui alien
delectat. ipse est et qui alien
inferiores partes tre: Tu
de descendit primus a
omni in omni: non in
de descendit in oes celos et
in oes celos et in oes celos

Register opa Wth Lopier aff

Brock. Sedlar og Quittenture wth Galin
og. Forke hævdt J Dunder Finland Leo Amos.

1 5 9 9

agnem au auct. sario aus
genibz: clamant uoc m
pe spiritū meū. Solus
tem & dicit. Dne ihu: fili
pidabat sepħanū: inu
qui uocabat salus. et
sua secus p̄tas auct
restes depuluerit

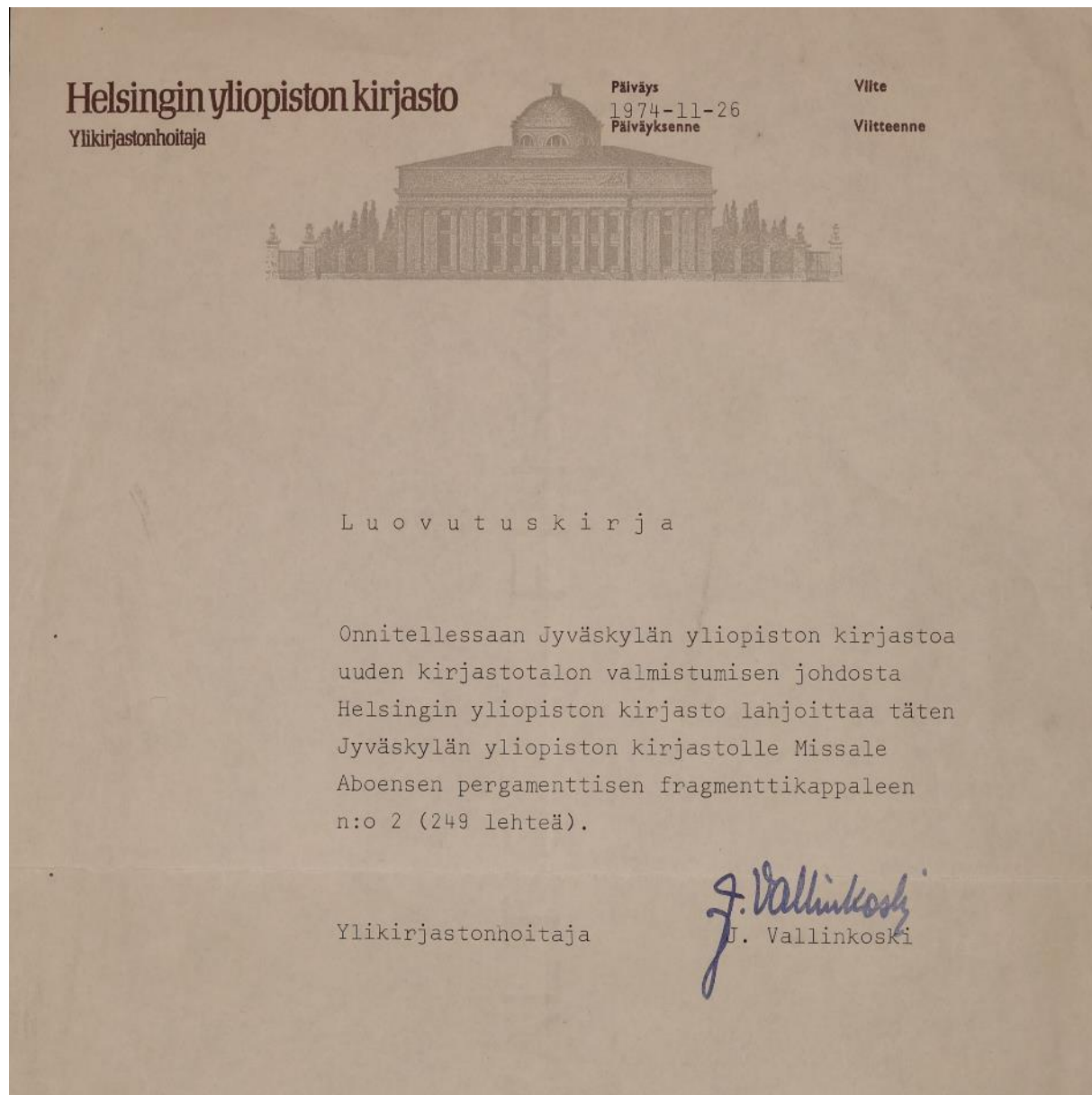
et diebus illis. Et
apostolorū. et
tribz reorare. et
re. fimat sic. Et
et sequit alia ozo
p̄dica ozo dicit ad
Mactia de natali. et
Dni nostri ihesum xpm.

Liden till for
Lammgras for
forer ager

Missale Jyväskylässä

Missale saapui vihdoin Jyväskylään 1930-luvulla, jolloin Helsingin yliopiston kirjasto lähetti toisen hallussaan olevista pergamenttikappaleista silloisen Kasvatusopillisen korkeakoulun kirjastoon säilytystä varten.

Missale Aboense luovutettiin lahjoituskirjalla Jyväskylän yliopiston kirjaston omaisuudeksi vuonna 1974 kirjaston uudisrakennuksen vihkiäisjuhlassa.

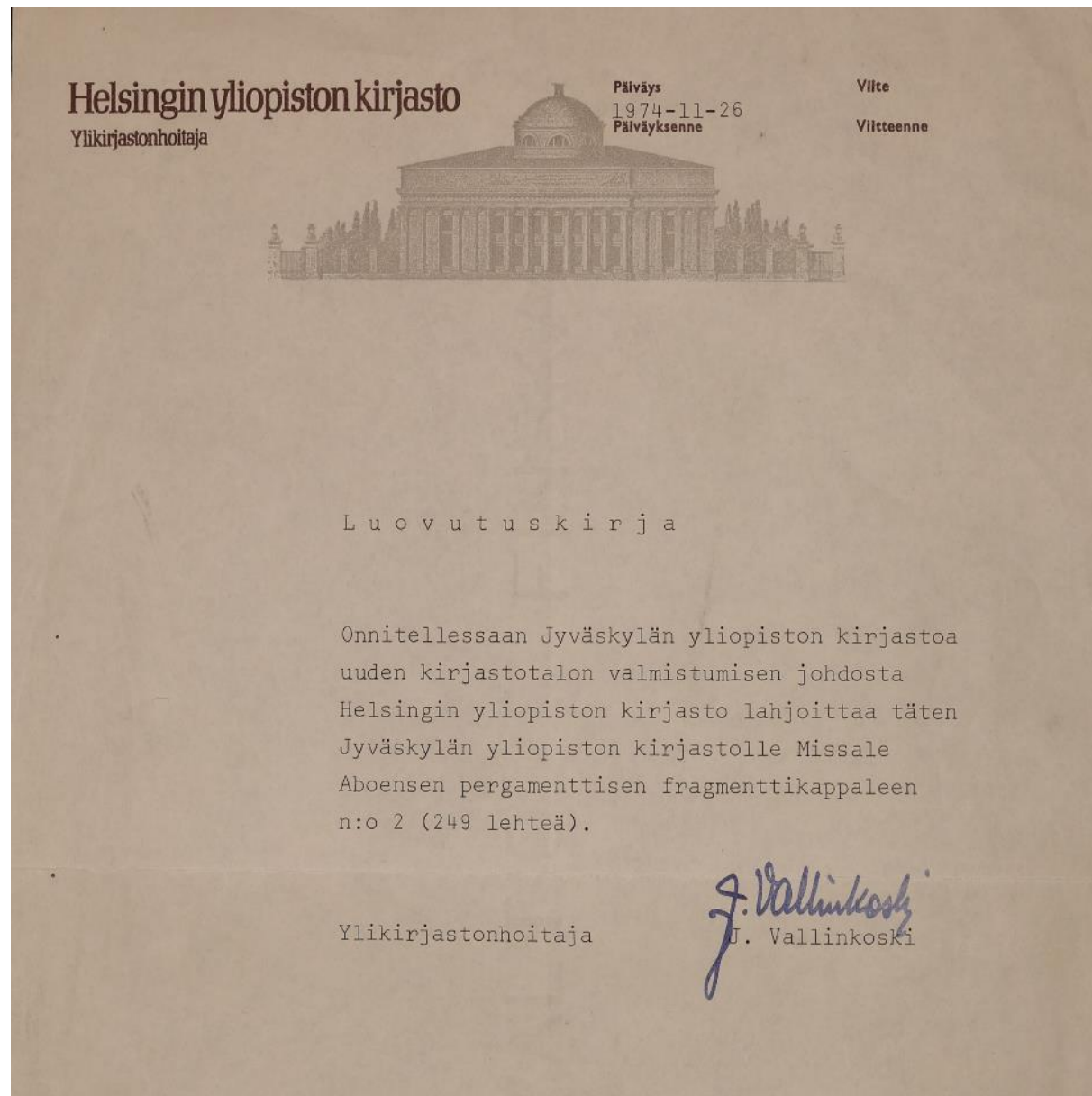

The missal in Jyväskylä

'Missale Aboense' finally arrived in Jyväskylä in the 1930s, when the Helsinki University Library sent one of the parchment copies to the library of the Jyväskylä College of Education for safekeeping.

'Missale Aboense' was given to the Jyväskylä University Library with a donation deed in 1974 at the inauguration of the new library building.

In 2019–2021, the library building was completely renovated. In the same breath 'Missale Aboense' changed its form to digital in early 2022.

Missale goes digi!

Vuosina 2019-2021 Jyväskylän yliopiston kirjastorakennus peruskorjattiin täydellisesti, minkä jatkumona Missalekin muutti muotoaan digitaaliseksi alkuvuodesta 2022.

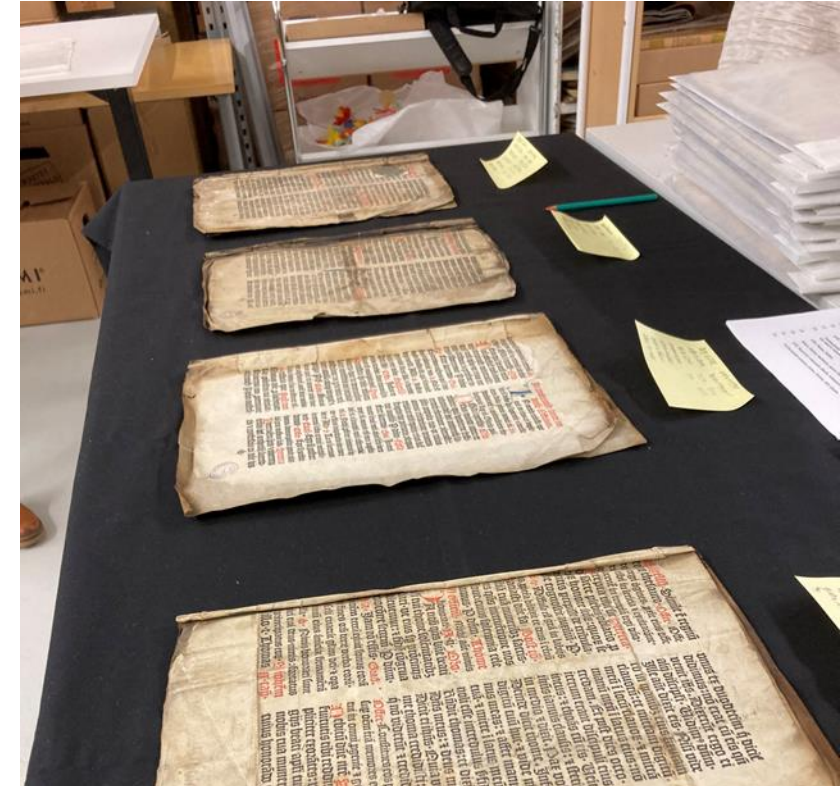

Missale digitoitiin tammikuussa 2022

Missalen kuvausoperaatioon osallistui neljän hengen työryhmä yliopiston kirjastolta. Silkki-paperisiin pusseihin säilötyt irralliset pergamenttilehdet ja -vihkot otettiin kääreistään yksi kerrallaan kuvausta varten.

Varsinaista sivunumerointia ei Missalen valmistusaikana vielä käytetty, joten haasteena olikin kuvata ja säilyttää sivut oikeassa järjestyksessä.

Kuvausvaiheessa otettiin käyttöön vanhat kunnan post it -lappuset, jotta vihkojen irralliset lehdet ja sivut tulivat kuvatuiksi oikeassa järjestyksessä. Prosessissa apuna oli myös Jyväskylän Missalesta vuonna 1989 laadittu inventaariolista.

Missalen kuvaus Kokoelmakeskuksessa

Lisää aiheesta
Missalen
verkkonäyttelyssä!

www.missale.jyu.fi

